

תשובות קצרות

1. כתיבה דרבנן בשבת לאדם במצב נפשי המור / הרב מנחם פרל

שאלה | אני מלווה אדם שסובל מקשיים רגשיים חריפים, המתבטאים בהתפרצויות רגשיות חמורות ואף בהתבטאויות אובדניות. יש לו צורך יום-יומי בליווי שלי: מדי ערב הוא שולח לי הודעת ווטסאפ המתארת את אירועי היום החולף (ההודעה מורכבת מדברים שהוא כותב טיפין טיפין במהלך היום), ומקבל ממני משוב מעודד ומחזק. בתקופה האחרונה שמנו לב שהשבתות קשות לו במיוחד, בגלל האיסור לכתוב את מה שעובר עליו. האם יש דרך להתיר לו לכתוב את הדברים בשבת? לדבריו, וגם אני מתרשם כך - הדבר יוכל להקל עליו מאוד, ולסייע לו לשוב לסדר יום נורמלי ותקין.

תשובה | לפי תיאורך, אכן האדם שרוי במצב מסוכן. הפוסקים דימו אובדן שפיות לפיקוח נפש¹, והתיאור שכתבת נשמע לא רחוק מכך. בכל אופן, גם לחולה שאין בו סכנה, התיר הש"ח ערוך² איסור דרבנן בשינוי. מקלדת קיבולית, כזו שאנחנו מספקים לארגוני הביטחון והרפואה³, מבוססת על שינוי מתח חשמלי בלבד ולא על גרמא, ושינוי מתח בוודאי אינו חמור מאיסור דרבנן בשינוי⁴. הגרש"ז אויערבאך התיר לכתחילה ולכל אדם פעולות הכרוכות בשינוי זרם בלבד⁵. הבעיה השנייה במקלדת היא עצם הכתיבה על גבי מסך, שהגר"מ פיינשטיין כתב שהיא לכל היותר איסור מדרבנן⁶. בהיעדר אפשרות

1. עיין בספר אסיא ב, עמ' 263-266, ובספר אסיא ז, עמ' 208.

2. שו"ע, או"ח סי' שכח סעי' יז.

3. ראו עליה במכתבו של הרב ישראל רוזן, שנדפס בתחומין ל, עמ' 94.

4. עיין במאמרו של הרב ישראל רוזן: 'שינוי זרם חשמלי שבת - עקרון הלכטכני ויישומיו', תחומין כו, עמ' 83-97.

5. היתר זה הובא בשמו בשמירת שבת כהלכתה פרק לה, הערה לב. וכן משמעות הש"כ במקומות נוספים: פרק לב סעי' מא; פרק לד סעי' כח. וכן הובא בשם הגרש"ז א, בתשובות רי"י נויבירט בקובץ יעיר לי אוזן (פסקי הלכות למכשירי שמיעה ושתלים - שבת, בית שמש תשע"א, עמ' 62), ובתשובות הרי"י נויבירט והרז"ג גולדברג בספר אסיא טו, עמ' 154. וכן כתב בשם רש"ז א גם בשו"ת ישא יוסף, או"ח ב, סי' פו ד"ה עתה; שם, ב, סי' פט ד"ה לדעת.

6. תחומין יד, עמ' 433.

להשתמש במקלדת קיבולית, יש מקום לשקול במצבו שימוש בשבעט (טוש עם די המתנדף לאחר ימים ספורים), שבפשוטו אסור מדרבנן.⁷

2. הכנסת סבון למדיה כלים בשבת / הרב מנחם פרל

שאלה | במדיח כלים, אחת ההוראות לשימוש בשבת היא להניח בו סבון לפני שבת. מה קורה אם נכנסה השבת ושכחו להניח סבון במדיח?
תשובה | לכאורה יש כאן בישול של הסבון בגרמא. עם זאת, בדרך כלל המים לא יינתזו ישירות מכלי ראשון על הסבון, אלא על דופנות המדיח, ומשם יגיעו לסבון, ואם כן זה כוח שני, אך אין בכך לכאורה להתיר. אלא שיש סבונים העטופים פלסטיק המומס בחום, ומניחים אותם עטופים כך במדיח. במקרה זה הפלסטיק כבר מבושל, ובישול הסבון נעשה ממש בדומה לשימוש בכדי מים לכיבוי דלקה, היינו מים ב'כוח שני' שיבשלו בגרמא את הסבון, שברוב החברות הוא אינו מבושל (או לפחות חלקים ניכרים ממרכיביו אינם מבושלים). ולא ברור שיש לי תועלת בבישול, כי סבון כלים מנקה גם ללא בישול. אם כן, הרי זה ספק (לשעבר) של 'פסיק רישיה דלא ניחא ליה' בגרמא - ובשעת הצורך, יש מקום להתיר.

3. הדלקת נרות שבת בסוכה / הרב מנחם פרל

שאלה | לכתחילה יש להדליק את נרות השבת והחג במקום שאוכלים בו.⁸ האם יש דרך טובה לקיים זאת בחג הסוכות, שבו האכילה היא בסוכה? אני רוצה להדליק נרות בסוכה, אבל חוששת שהם יכבו מהרוח או גרוע מכך, יגרמו לשרפה.
תשובה | כתב ב'שולחן ערוך' שאם הסוכה קטנה מדי, אפשר להשאיר את הנרות בבית, באופן שיאירו את הסוכה.¹⁰ לחלופין יש שכתבו להדליק בתיבת זכוכית בסוכה,¹¹ אך לעיתים הדבר מביא לאי-נוחות, ואף מעורר חשש של שבירת התיבה. יש המדליקות נרות בסוכה ולאחר הברכה מכניסות את הנרות הביתה - זה ודאי לא תקין, שכן יש להדליק דווקא במקום שיונחו בו.¹²
 סבך זה מוביל לפתרון הלכטכני: מאז כניסת החשמל לעולמנו, דנו הפוסקים בשימוש בו לטובת נר שבת. רוב הפוסקים כתבו שאפשר לברך על נר חשמלי בעל חוט להט כנר

7. הגר"מ אליהו במאמרו: כתיבה חיונית בשבת בדיו מתנדף, תחומין יא, עמ' 107-112; הגרשז"א במנחת שלמה א סי' צא אות יא; וכע"ז ביחווה דעת ד, סי' כט; ובציץ אליעזר יד סי' ל; אף שהמנחת יצחק ז, סי' יג-טו אוסר.

8. רמ"א, סי' רסג סעי' י; בן איש חי, ש"ש סי' נח סעי' ב.

9. שו"ע, או"ח, סי' תרלט סעי' א.

10. שער הציון, לשו"ע שם, ס"ק כ.

11. הגר"מ אליהו, מאמר מרדכי ח"ד סי' יב.

12. משנ"ב סי' רסג ס"ק מח, בדגש על סוכות.

שבת, בפרט כאשר אין נר רגיל.¹³ יש מהם שדרשו שההדלקה תהיה דווקא על נר עם סוללה, ולא די בחיבור לרשת החשמל.¹⁴ בפועל אנו נמנעים מכך במצב רגיל, ומדליקים בנרות טבעיים עם אש בוערת, אך כאשר יש חשש סכנה, ניתן לכתחילה לקיים את המצווה בנר חשמלי בעל חוט להט, שמהווה גחלת של מתכת החשובה כאש. על כן, אין טוב יותר מלהדליק בסוכה נרות חשמליים (עם סוללה וחוט להט), בכל מקום שבו יש צילו של חשש סכנה.

4. שימוש במיניבר והוספת מים למיחם ביו"ט / הרב מנחם פרל

שאלה | האם מותר להשתמש במיניבר בברז החם ביו"ט, מפני שבישול מותר ביו"ט? **תשובה |** לא! במיניבר, גלישבת וכדו', יש פעולות נוספות במצב 'חול' מעבר לבישול המים. על כן, אם המכשיר איננו ב'מצב שבת', אסור להשתמש במים החמים אף ביו"ט. פתיחת הברז וסגירתו נעשות באמצעות סגירת מעגל חשמלי, לעיתים גם אם הברז החיצוני, שממנו מוזגים את המים החמים, מכני. יש להוסיף שבעיה זו קיימת גם בחלק מהמחמים - הוספת מים קרים לתוכם גורמת מיידית להתחדשות פעולתו של גוף החימום, והדבר אסור ביו"ט.¹⁵ בחלק קטן מהמחמים, אפילו פתיחה בעלמא של מכסה המחם גורמת להדלקת נורה, והדבר כמובן אסור בשבת וביו"ט.

5. שימוש בכיריים השמליות וקרמיות ביו"ט / הרב מנחם פרל

שאלה | האם מותר להשתמש ביום טוב בכיריים חשמליות או קרמיות? **תשובה |** מאחר שביום טוב מותר לבשל, ומאחר שאין כל ודאות להתרחשות של פעולה חשמלית עם הנחת הסיר על הכירה או עם הסרתו ממנה, מותר לבשל ולחמם על גבי כיריים אלו ביו"ט,¹⁶ ובלבד שהן תופעלנה בערב חג, או באמצעות שעון שבת. בכיריים חשמליות, על-פי-רוב ניתן להבחין כאשר גוף החימום בפעולה, בכך שהמשטח העליון מתאדם. במקרה כזה, חשוב להניח את הסיר רק בשעה שגוף החימום פועל, כדי שלא להפעילו עם הנחת הסיר עליו.

13. שו"ת בית יצחק, יו"ד ח"א סי' קכ; ציץ אליעזר, ח"א סי' כ אות יא; חזון עובדיה שבת א עמ' ריב; שמירת שבת כהלכתה, פרק מג סעי' ד ועוד.
 14. אור לציון, ח"ב סי' יח אות יב.
 15. אף שמסתבר שהפעלת גוף החימום נעשית בכוח שני, לא הותר הדבר אם נעשה מייד. ראה מהר"ל בחידושי גור אריה על מסכת שבת עג ע"ב; והובא דבריו בשו"ת אבני נזר סי' קצה; ובשו"ת הר צבי א, סי' קפח ועוד.
 16. ספק פס"ר לעתיד, ראה ביאור הלכה, סי' שטז ס"ק ג ד"ה ולכן.

6. ניכוש עשבייה בגינות בשביעית / הרב אהוד אהיטוב

שאלה | האם מותר לנכש עשבים שוטים בגינות הנוי בשביעית, ואם כן באילו אופנים הדבר מותר?

תשובה | מותר לעשב את הגינה בשמיטה, אך האופן המותר תלוי במטרת העישוב, כדלהלן:

א. אם מטרת העישוב היא לשמור על הצמחים הטובים ('אוקמי אילנא'), אף אם הנזק עלול להיות רק בעתיד. במקרים אלו קיימות כמה אפשרויות עקרוניות, לפי סדר העדיפות הבא:

(1) ריסוס העשבייה - דרך זו היא העדיפה ביותר, כיוון שפעולה זו אינה נחשבת עבודת קרקע, אף שמגיעים על ידה לתוצאה הרצויה. ריסוס זה מותר גם להשמדת עשבים הראויים למאכל בהמה, ואין בכך הפסד צמחים הקדושים בקדושת שביעית. עשבים שוטים הגדלים בגינות נוי אינם מיועדים להאכלה לבעלי חיים, אף שהם ראויים לכך, ולפיכך לא חלה עליהם קדושת שביעית, ואין בעיה להפסידם. יש לציין שפעולה זו מותרת בכל המצבים שבהם אדם מעוניין בניכוש העשבייה; אם לשמירה על הצמחייה הטובה, אם למניעת היווצרות בית גידול לנחשים וכדו', ואם לשם נוי.

(2) כיסוח עליון של העשבים במכסחת דשא, ואם אין הדבר אפשרי, ניתן לבצע חיתוך במכשיר קהה ללא חדירה לקרקע. אומנם כיוון שהדבר נעשה בגוף הצמחייה, מבצעים זאת אך ורק כשלא ניתן לרסס.

(3) עקירת עשבים באופן ידני עם השורש - אף שבפעולה זו נוצר היפוך מסוים של הקרקע.

(4) עידור תוך כדי היפוך קל של הקרקע - אף שלדעות מסוימות פעולה זו היא תולדת חרישה, התירו אותה משום 'אוקמי אילנא'.

ב. כאשר רוצים לנקות עשבים מהגינה רק לצורך נוי של הגינה, מותר לטפל בעשבייה רק בפעולות שאינן חודרות לקרקע ואינן מהפכות את הקרקע, דהיינו ריסוס או חיתוך העשבים מעל פני הקרקע בלי חדירה לקרקע. הדברים מבוססים על ההלכה לפיה מותר לאדם ללקט עצים ועשבים מתוך שדהו, לשם הדלקת מדורה, או להאכלת בהמתו

הנמצאת שם ('בהמתו מוכח עליו').¹⁷ כמו כן יש להימנע מכל פעולה של הוצאת צמחים לשם נוי עם השורשים שלהם.

7. בניית גדרות בין הצרות וסלילת שבילים בשמיטה / הרב אהוד אחיטוב

שאלה | האם מותר לבצע עבודות פיתוח שטח בבתים שבנייתם אמורה להסתיים בשמיטה, ובכלל הפעולות בניית גדרות תמך בין הצרות בשמיטה?
תשובה | מותר לבצע עבודות עפר לצורך בניית גדרות או קירות תמך למניעת סחף של קרקע. אומנם הרמב"ם¹⁸ פסק ש'אסור לבנות גדר בין שדה לשדה חברו', אך ביאר 'ערוך השלחן העתיד'¹⁹ שהכוונה דווקא לגדרות בשטח חקלאי, משום ש'צריך לחפור ונראה כחורש בשביעית וזה בין שדה שלו לשדה של חברו', אך לדעתו לבנות גדר בין הצרות מותר. את דבריו הוא מדייק מלשון הירושלמי²⁰ והרמב"ם²¹ שכתבו: 'אסור לבנות גדר בין שדה לשדה חברו', משמע שבין שתי הצרות מותר. כלומר הפירה בשדה נראית כפעולת חרישה, גם אם כוונתו לעשות גדר, ולכן גזרו שלא יבנה גדר בין שני שדות. לעומת זאת הפירה בחצר הבית, אשר בהלכות שבת אינה תולדת 'חורש' אלא תולדת 'בונה', כשעושה אותה בשביעית אין חשש למראית העין שמתכוון לחרוש בשביעית, ולכן היא מותרת. אומנם כיום, שחלק מהחצר מיועד לגינה, קיימת לכאורה מראית העין גם בחצר, כי ייתכן שכוונתו להכשיר שטח לגינה. למרות זאת בשו"ת 'משנת יוסף'²² כתב שאין חשש למראית העין, כיוון שכיום כשבונים גדר מביאים כלים מכניים: פטיש אוויר, מחפרונים וכדו', לחפירת יסודות באופן שניכר שאין כוונתו להכשרת שטחים לזריעה אלא להכשרת שטח לבניית גדר. בנוסף לכך יש שביארו שאיסור עשיית גדר בשביעית עניינו שלא יאמרו שהוא רוצה לשמור את פירותיו במקום להפקירם בשמיטה,²³ דבר שאינו קיים בחצר הסמוכה לבית, שאף אם יש בה עצי פרי, ניכר שהוא מגדר אותה מטעמי פרטיות ושמירת חפצים ולא כדי למנוע מאנשים לקטוף את הפירות.²⁴ כמו כן מותר לבצע עבודות עפר כדי למנוע נזקים אחרים כמו סלילת שבילים וכדו', אך יש לעשות זאת באופן שניכר²⁵ שאינו מכשיר שטח לגידול צמחים.²⁶

17. עפ"י הרמב"ם, הל' שמיטו"י פ"א הי"ז; שבת הארץ, לרמב"ם שם.

18. רמב"ם, הל' שמיטו"י פ"ב הי"ד.

19. ערוך השלחן העתיד, זרעים סי' כ סעי' כז.

20. ירושלמי שביעית פ"ג ה"ז.

21. רמב"ם, הל' שמיטו"י פ"ג הי"ד.

22. שו"ת משנת יוסף, ח"ב סי' א ס"ק ג.

23. מהר"י קורקוס, הל' שמיטו"י פ"ב ה"י.

24. שבת הארץ, פ"ב הי"ד אות א והע' 5.

25. עפ"י ירושלמי שביעית פ"ג ה"י; רמב"ם, הל' שמיטו"י פ"ב הי"ג.

26. ועי' במאמר מו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א התורה והארץ ח"ו עמ' 126, ושם עמ' 136.

8. פיזור אדמת גינה בשמיטה בבתים שבנייתם הסתיימה בשמיטה / הרב אהוד אחיטוב

שאלה | בבתים הנמצאים בשלבי סיום של הבנייה ביישוב חדש בשנת השמיטה, יש צורך למלא את השטח שסביבם בעפר כדי להעלות את גובה האדמה, במטרה למנוע הפרשי גובה בין השבילים שסביב הבית, ולאחר מכן יש להוסיף אדמת גינה. האם מותר לעשות זאת בשביעית? לאחר השמיטה לא יהיה ניתן לפזר אדמה בעזרת טרקטורים, כיוון שכל השטח סביב הבית יהיה מגודר.

תשובה | פיזור אדמת גינה לצורך זריעה או נטיעה או כל עיבוד חקלאי אסורים בשמיטה, אפילו אם ניכר בעליל שרוצים לזרוע או לשתול רק לאחר השמיטה, שכן פעולה זו היא תולדת חורש. כך עפ"י דברי המשנה (שביעית פ"ג מ"ח):
 אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית...

וביאר הרמב"ם²⁷ שאסור לבנות מדרגות-חקלאיות ('טרסות'), כי שפיכת העפר ומילוי בתוך מסגרת האבנים שהוכנה קודם לכן אסורים מצד עצמם. על פי הירושלמי²⁸ בניית מדרגות אלו בשבת היא תולדת חרישה. מטעם זה יש האוסרים לעשות אמת מים בשביעית, כי בכך הוא 'מכשיר אגפיה לזריעה'²⁹, כלומר מרכז את הקרקע ומכשירה לזריעה³⁰, משום שבמקום לחרוש את הקרקע, שופכים אדמת גינה רכה המאפשרת לזרוע באותו מקום. אומנם להלכה בחפירת אמת מים הקלו חכמים, משום שניכר שאינו מכוון לחרישה, אך פיזור מכוון של אדמת גינה בשביעית אסור על פי רמב"ם³¹: 'לא ימלא אדם גיא עפר או יתקנו בעפר מפני שהוא מתקן את הארץ'. במקרים שבהם לא יהיה ניתן להכניס את העפר אחרי השמיטה לאחר בניית הגדרות בין החצרות - ניתן להקל בשעת הדחק להכניס את העפר בשנת השמיטה באמצעות טרקטור, אך לא לפזר אותו בצורה מוחלטת, אלא להשאיר את העפר צבור בערמות קטנות. במצב כזה אין כאן הכשרת שטח לזריעה, כיוון שכך לא ניתן לשתול או לזרוע. מאידך גיסא העפר לא יהווה מפגע לדיירים (כך השיב לי בעל פה מו"ר הרה"ג יעקב אריאל שליט"א). מובן שפתרון זה מעשי רק בבתים פרטיים, שבהם הדייר יכול להחליט להשאיר ערמות נמוכות עד אחרי השמיטה, אך בבתים משותפים אין אפשרות למלא אדמת גינה בשמיטה.

27. רמב"ם, פירוש המשנה, שביעית פ"ג מ"ח ד"ה אין.

28. ירושלמי שבת פ"ז ה"ב.

29. עפ"י מועד קטן ד ע"ב.

30. עפ"י רש"י, מו"ק שם ד"ה שמכשיר אגפיה לזריעה.

31. רמב"ם, הל' שמיטו"י פ"ב הי"א.

9. הנפח המרבי של 'עציץ שאינו נקוב' בהממות בשמיטה / הרב אהוד אהיטוב

שאלה | מהי הגדרת 'עציץ שאינו נקוב' שמותר לחקלאים לעבוד בו בחממה בשמיטה?
תשובה | בשו"ת הרא"ש³² פסק שכרם הנטוע על גג הבית, דינו כדין כרם שגדל באדמה לעניין איסורי ערלה ותרו"מ, ולא כדין הגדל ב'עציץ שאינו נקוב', אף שהכרם לכאורה מנותק מהאדמה שהבית בנוי עליה. נימוקו של הרא"ש שבניין דומה לסלע, וכמו שאם יפזרו אדמה על סלע, הגידולים שיצמחו שם דינם כגידולי קרקע, כך הדין בגידולי גינה שעל גג הבית - הם נחשבים כגידולי אדמה שעל סלע. עפ"י זה כתבו הפוסקים שיש לאסור מלאכות בשביעית בעציצים כבדים אף בתוך הבית במצע מנותק, ולדעת הראש"ל³³ צ"ל הגר"מ אליהו זצ"ל בכלל זה עציצים שהנפח שלהם עולה על 70 ליטר.³³ זאת משום שאדם אחד אינו יכול לטלטל אותם מחמת הכובד שלהם, ולכן הם בכלל איסור 'שדך לא תזרע', אף אם הם בתוך הבית. הגר"מ אליהו דייק זאת מדברי הגמרא³⁴ ומדברי רש"י,³⁵ לפיהם משא של אדם בינוני הוא עד נפח של שלושים קב (במידות הנהוגות בימינו - בין 41.5 ליטר עפ"י שיעורי הגר"ח נאה ל-70.2 ליטר עפ"י שיעורי 'חזון איש', ובמידות משקל - בין 32.3 ק"ג עפ"י שיעורי הגר"ח נאה ל-54.75 ק"ג עפ"י שיעורי 'חזון איש'). לעומת זאת יש שפסקו שניתן להקל בעציצים עד נפח של 330 ליטר, וכן פסק מו"ר הרה"ג שאול ישראלי זצ"ל,³⁶ עפ"י ההלכה שמלאכות שבת בעציץ שאינו נקוב אסורות רק מדרבנן, כפי שנפסק ב'שלחן ערוך',³⁷ וכביאור האדמו"ר מסוכטשוב זצ"ל³⁸ שהגדרת עציץ שאינו נקוב לעניין זה היא כל עוד הנפח שלו קטן מארבעים סאה (330 ליטר עפ"י שיטת הגר"ח נאה זצ"ל). לכן רק אם הנפח עולה על שיעור זה, אסור לזרוע בעציץ זה מן התורה, כיוון שפקע ממנו שם כלי אפילו כשאינו נקוב. כך גם בהלכה לפיה כלי המכיל יותר מכמות זו פקע ממנו שם כלי, ואם מתקנים אותו בשבת, זהו בכלל איסור 'בונה' מן התורה.³⁹

למעשה, עציץ שאינו עובר את הנפח המרבי של 70 ליטר, ניתן לכתחילה לזרוע בו כשהוא בתוך הבית, אולם בשעת הצורך ניתן להקל גם בעציץ שאינו מגיע לנפח של 330 ליטר.

32. שו"ת הרא"ש, כלל ב סי' ד.
 33. קטיף שביעית, מהדורת תשפ"א פרק יב סעי' ט והע' 29, עפ"י יסוד האגלי טל מלאכת קוצר אות ג.
 34. ב"מ פ ע"ב.
 35. רש"י, ב"מ שם שם ד"ה קב.
 36. קטיף שביעית, מהדורת תשפ"א פרק יב סעי' ט והע' 30.
 37. שו"ע, או"ח סי' שלו סעי' ז; וכביאור המשנ"ב, לשו"ע שם ס"ק מא-מב.
 38. אגלי טל, מלאכת קוצר סעי' ג ובביאורו שם הע' י, עפ"י רמב"ם הל' טו"מ פי"ב ה"ב.
 39. עפ"י שו"ע, סי' שיד סעי' א; ומשנ"ב, לשו"ע שם ס"ק ב. אומנם עי' במאמר הרב יהודה עמיחי שליט"א, התורה והארץ ח"ו עמ' 374.